

Znaczenie kontekstu społecznego w procesie uczenia się uczniów – obszary poszukiwań

Joanna Trzópek-Paszkiewicz¹

Abstrakt

Przedmiotem niniejszego artykułu jest poszukiwanie zmiennych środowiskowych, mających istotny wpływ na uczenie się uczniów. Autorka prezentuje fragmenty swoich badań, gdzie przedstawia opinię uczniów na temat istotności wyodrębnionych osi społecznych w szkole oraz identyfikuje obiecujące zależności pomiędzy zmiennymi, otwierające możliwości dalszej eksploracji jakościowej. Analiza wykazała, że uczniowie lubiący szkołę chętnie angażują się w życie klasy i szkoły oraz są aktywni w swoim środowisku. Zależności te zostały zweryfikowane jako istotne statystycznie.

Słowa kluczowe: przywództwo edukacyjne, kontekst społeczny, osie społeczne

The significance of social context for student's learning process – the areas of exploration

Abstract

The main goal of this chapter is to explore and identify social variables that impact a students's learning. The Author presents a piece of own research about student's opinions of significance defined social axes and identifies promising correlations between variables that could be qualitatively explored. The data analysis indicates that students that like school are willing to be involved in the classroom and school and they are active in their social context as well. These correlations find out as statistical significant.

Keywords: educational leadership, social context, social axes

¹ mgr Joanna Trzópek-Paszkiewicz – doktorantka w dziedzinie nauk humanistycznych, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej, Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Wprowadzenie

Współczesna orientacja na wyniki oraz mierzalne aspekty jakościowego procesu uczenia się powodują ograniczanie nauczania do poziomu klasy i szkoły w oderwaniu od kontekstu społecznego, w którym uczniowie funkcjonują i z którego wchodzi do systemu edukacji. Niniejszy artykuł jest wynikiem szerszych poszukiwań zmiennych społecznych, mających znaczący wpływ na uczenie się uczniów w szkole. W opinii autorki kluczowym zagadnieniem i ważnym zadaniem dla przywództwa edukacyjnego jest włączanie do procesu uczenia się kontekstu społecznego, bo tylko w kontekście społecznym uczniowie są w stanie dostrzec wartość edukacji. Wyniki badań są obiecujące i na tym etapie koncentrują się na poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o to, czy uczniowie, których kontekst społeczny jest uwzględniany w szkole, czują się bardziej sprawczymi i lubią swoją szkołę. Zaprezentowane zostaną istotne statystycznie zależności powiązane z faktem lubienia szkoły przez uczniów.

Założenia teoretyczne

Obecny w społeczeństwie neoliberalizm spowodował zwrot uczenia się uczniów i nauczania w kierunku mierzalnych efektów, które można policzyć i porównać. Taka izolacja trwa od czasów Kartezjusza. Według kanadyjskiego filozofa Charlesa Taylora możemy mówić o izolacji jednostki od niej samej, innych ludzi i środowiska (Tylor, 2012; Wiatr, 2015). Indywidualizm zastąpił wspólnotowość, czego konsekwencją jest oderwanie szkoły od kontekstu społecznego uczniów.

Kontekst społeczny jest szczególnie istotny w przypadku uczniów, gdyż badania edukacyjne dotyczące tej grupy muszą zawsze być prowadzone z uwzględnieniem kontekstu społecznego (Schaffer, 2005). Dzięki psychologom poznawczym wiemy, że to w kontekście społecznym weryfikujemy wartość rzeczy i zjawisk – lepiej postrzegamy te, które są społecznie pożądane i cenione (Bruner, 1973). Warto przy tej okazji zadać sobie pytanie o wartość edukacji w społeczeństwie. Czy edukacja, rozumiana na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum jako wiedza szkolna, ma dla uczniów jakąś wartość? Czy uważają ją za przydatną i użyteczną w życiu? Udzielenie odpowiedzi na te pytania prowadzi do tego, że nie możemy ignorować kontekstu społecznego i nie uwzględniać go w planowaniu i realizacji procesów edukacyjnych.

Lew Siemionowicz Wygotski i Rudolph H. Schaffer środowisko społeczne nazywają „kontekstem”. Kontekst „jest tworem wielowarstwowym: zaznaczają się tu wpływy historii, polityki, ekonomii, techniki, literatury. Kontekst jest nieodłączną częścią środowiska społecznego, do którego należy dziecko. Specyficznym kontekstem jest środowisko klasy szkolnej” (Filipiak, 2011, s. 58).

Na podstawie analizy literatury autorka wyodrębniła pięć obszarów, które wydają się wspólne dla badaczy zwracających uwagę na problem kontekstu i środowiska społecznego. Należą do nich: dom (rodzina), sąsiedztwo, grupa znajomych poza szkołą, instytucje poza szkołą, zwyczaje (tradycje).

Pojęcie rodziny w pedagogice społecznej ma szczególne znaczenie, jako najbliższe otoczenie człowieka i zarazem pierwszy obszar jego socjalizacji i rozwoju. Rodzina odgrywa kluczową rolę w procesie wychowawczym człowieka. „To właśnie rodzina wprowadza dziecko w świat więzi społecznych, uczy nawiązywania bliskich kontaktów, przekazuje podstawowe wiadomości, dotyczące świata społecznego, wreszcie stanowi rodzaj łącznika pomiędzy dzieckiem a światem dorosłych (...) rodziny” (Czarnecki, 2012, s. 407).

Sąsiedztwo zostało opisane jako niższa forma społeczności lokalnej, czyli egzosystem. Magdalena Czub w książce *Diagnoza funkcjonowania społeczno-emocjonalnego dziecka w wieku od 1,5 do 5,5 lat* pisze o modelu ekologiczno-transakcyjnym, który umożliwia analizę czynników wewnętrznych i zewnętrznych, mających wpływ na rozwój jednostki we wczesnym dzieciństwie. Jako czynniki zewnętrzne wskazuje „mikrosystem (czynniki związane z rodziną dziecka), egzosystem (czynniki związane z najbliższym środowiskiem społecznym, w którym żyje rodzina) oraz makrosystem (czynniki związane z wartościami narodowymi i kulturowymi)” (Czub, 2010, s. 27).

Odwołanie do zwyczajów i tradycji panujących w domu stanowi w rozumieniu Czub makrosystem. Pisze ona o sieci wsparcia lokalnego, gdzie obok szkoły lokuje się instytucje pomocy społecznej, świetlice środowiskowe, organizacje pozarządowe, dostęp do zajęć dodatkowych i wspierających dziecko oraz opiekę zdrowotną (Czub, 2010, s. 32).

W opisywanych w niniejszym artykule badaniach wyodrębnienie z sąsiedztwa grupy koleżeńskiej miało na celu zbadanie, czy szkolne grupy koleżeńskie są rozłączne z grupami koleżeńskimi, tworzonymi w środowisku ucznia.

Część badaczy wskazuje także na inne aspekty, które należy wziąć pod uwagę analizując kontekst społeczny, takie jak: reformy, służba zdrowia, sprawy lokalne i globalne. Trevor Male i Ioanna Palaiologou wskazując na osie

społeczne poza szkołą, które powinny być brane pod uwagę, mówią o „ekologii społeczności” (ang. *the ecology of the community*) lub „ekosystemie społeczności” (Male, Palaiologou, 2013, s. 19).

Opis badań

Celem niniejszej pracy jest prezentacja częściowych wyników badań przeprowadzonych w okresie maj-czerwiec 2018 r. w trzech miejscowościach województwa małopolskiego (wieś – Dobra (n = 91), miasto do 25 tys. mieszkańców – Mszana Dolna (n = 65) oraz miasto powyżej 100 tys. Mieszkańców – Kraków (n = 78)). W badaniu ankietowym wzięło udział 235 uczniów (n = 235), w tym 122 kobiety i 11 mężczyzn. Respondenci to uczniowie klas 7 oraz II gimnazjalnych. Celem badania była eksploracja pojęcia kontekstu społecznego oraz identyfikacja osi społecznych poza szkołą, które przyczyniają się do wzmocnienia procesu uczenia się i rozwoju uczniów.

Kontekst społeczny został podzielony na pięć obszarów: dom, sąsiedztwo, grupa koleżeńska, zwyczaje (tradycje) oraz sposób spędzania czasu wolnego po szkole. Autorka zadała uczniom następujące pytania:

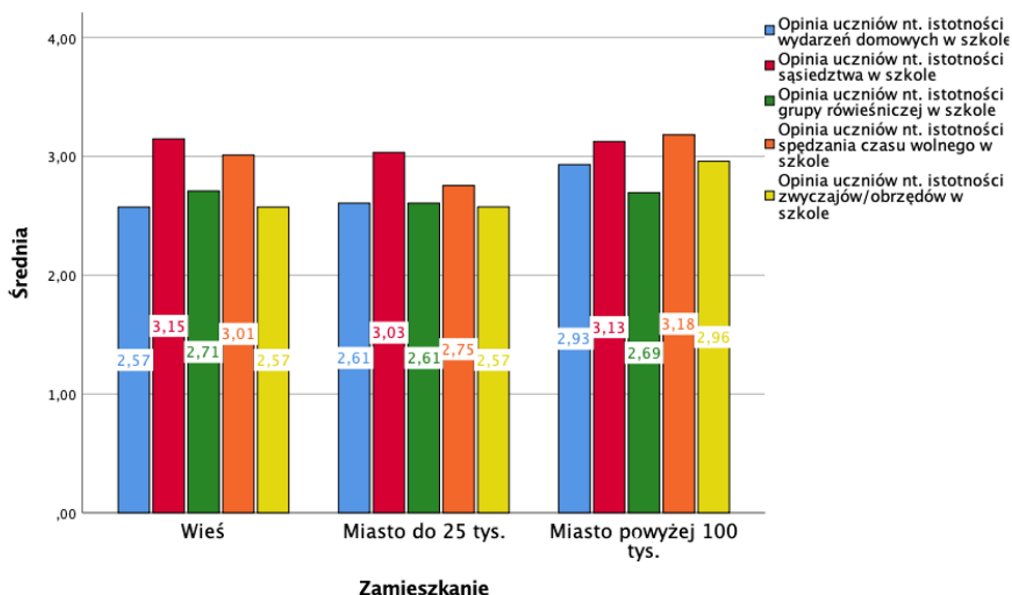
1. Czy w Twojej opinii w Twojej szkole jest ważne to, co dzieje się u Ciebie w domu?
2. Czy w Twojej opinii w Twojej szkole jest ważne to, co dzieje się u Ciebie w sąsiedztwie/wspólnocie lokalnej?
3. Czy w Twojej opinii w Twojej szkole jest ważne to, co dzieje się u Ciebie i Twojej paczki znajomych?
4. Czy w Twojej opinii w Twojej szkole jest ważne to, w jakich instytucjach spędzasz czas po szkole?
5. Czy w Twojej opinii w Twojej szkole są ważne zwyczaje/tradycje panujące w Twoim domu?
6. Czy miejsce zamieszkania wpływa na ocenę istotności wyodrębnionych osi społecznych (dom, sąsiedztwo, grupa koleżeńska, zwyczaje/tradycje oraz sposób spędzania czasu wolnego po szkole)?
7. Czy opinia uczniów o tym, że zajęcia szkolne są interesujące, wpływa na ich zaangażowanie w życie szkoły?
8. Czy zaangażowanie w życie szkoły wpływa na aktywność uczniów w środowisku?
9. Czy opinia, że wiedza szkolna jest nieprzydatna w życiu, wpływa na przeświadczenie, że w życiu mogą być kim chcę?

Uczniowie na każde z pytań mogli udzielić odpowiedzi: tak (1), raczej tak (2), nie (3), raczej nie (4).

Wyniki

Przeprowadzone badania wykazały, że w opinii uczniów ich kontekst społeczny nie jest ważny w szkole. Poniższy wykres przedstawia uśrednione wyniki dla każdej z trzech grup badania (wieś, miasto do 25 tys. mieszkańców, miasto powyżej 100 tys. mieszkańców). Jak można zauważyć, zakres średnich zmierza w kierunku odpowiedzi 3 (nie) i 4 (raczej nie). Analizując poniższy wykres, widzimy, że rozbieżność średnich w ramach danego pytania nie jest duża. Średnie różnią się pomiędzy pytaniami, można więc wysunąć wniosek, że najmniej istotny w szkole jest obszar sąsiedztwa oraz to, w jaki sposób i w jakich instytucjach uczniowie spędzają czas po szkole.

Wykres 1. Opinia uczniów na temat istotności kontekstu społecznego w szkole – średnia arytmetyczna dla poszczególnych osi

Po poddaniu każdego z pytań bardziej szczegółowej analizie możemy uzyskać więcej informacji. Z odpowiedzi na pięć pierwszych pytań wynika, że:

- 53% uczniów uważa, że w szkole nie jest ważne to, co dzieje się u nich w domu,

- 81% ocenia sąsiedztwo jako nieważne w szkole,
- 56% respondentów jest zadania, że w szkole nie jest ważne to, co dzieje się u nich i ich grupy rówieśniczej,
- 80% uczniów uważa, że w ich szkołach nieistotne jest to, w jakich instytucjach spędzają czas po szkole,
- 58% sądzi, że zwyczaje/tradycje panujące w ich domu nie są ważne w szkole.

Sąsiedztwo i instytucje, w których uczniowie spędzają czas po szkole, są najmniej ważnymi osiami spośród wszystkich powyżej wyodrębnionych. Wskazane osie są obszarami wymagającymi dalszej eksploracji i identyfikacji zmiennych, których włączenie do procesu nauczania w szkole może wzmocnić uczniów i ich uczenie się.

Interesująca wydaje się analiza relacji między stwierdzeniem „Lubię szkołę” a opinią o użyteczności i przydatności szkolnej wiedzy w życiu. Okazało się, że uczniowie, którzy lubią szkołę (41,7%), uważają, że wiedza szkolna jest użyteczna i przydatna w życiu. Uczniowie, którzy nie lubią szkoły (33,3%), mają przeciwne zdanie (odpowiedź nie). Jeśli do jednoznacznej odpowiedzi „nie” dodamy także „raczej nie”, odsetek ten wzrasta do poziomu 56,8%. Oznacza to, że prawie 57% uczniów, którzy nie lubią szkoły, nie uważa także, że uczą się w niej rzeczy przydatnych i użytecznych w ich życiu. Jak więc sprawić, aby uczniowie lubili miejsce, w którym spędzają przeważającą część dnia w całym okresie dzieciństwa i adolescencji?

Analiza korelacji wykazała istnienie związku pomiędzy stwierdzeniami „Lubię szkołę”, „Podczas lekcji czuję się dość dobrze, nawet gdy odpowiadam przy tablicy” ($r = 0,57$; $p < 0,05$) oraz „Chętnie angażuję się w różne obowiązki w klasie i szkole” ($r = 0,46$; $p < 0,05$). Wynika z tego, że istnieje umiarkowana zależność pomiędzy „lubieniem szkoły” i dobrym w niej samopoczuciem oraz motywacją uczniów do zaangażowania w różne obowiązki klasowe i szkolne. Obie te zależności należy uznać za statystycznie istotne.

W dalszym etapie badań szukano odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy miejsce zamieszkania wpływa na ocenę istotności wyodrębnionych osi społecznych (dom, sąsiedztwo, grupa koleżeńska, zwyczaje/tradycje oraz sposób spędzania czasu wolnego po szkole)?
2. Czy opinia uczniów o tym, że zajęcia szkolne są interesujące, wpływa na ich zaangażowanie w życie szkoły?

3. Czy zaangażowanie w życie szkoły wpływa na aktywność uczniów w środowisku lokalnym?
4. Czy opinia, że wiedza szkolna jest nieprzydatna w życiu, wpływa na przeświadczenie, że w życiu mogą być kim chcę?

W tym celu wykonano test t-Studenta dla prób zależnych (w przypadku obu zmiennych badamy tę samą grupę). Spełniono założenie o normalności rozkładu dla obu zmiennych. Hipoteza zerowa dla wszystkich pytań dotyczyła założenia o braku wpływu pierwszej zmiennej na drugą, np. hipoteza zerowa dla pytania pierwszego zakładała, że miejsce zamieszkania nie wpływa na ocenę istotności wyodrębnionych osi społecznych.

Test t-Studenta wykazał istotność opisanych zależności w kilku przypadkach ($p < 0,05$). Oznacza to, że różnice pomiędzy zmiennymi są istotne, a szansa na to, że wyniki uzyskano przypadkowo, jest mniejsza niż 5%.

W przypadku pytania pierwszego, tj. czy miejsce zamieszkania wpływa na ocenę istotności wyodrębnionych osi społecznych (dom, sąsiedztwo, grupa koleżeńska, zwyczaje/tradycje oraz sposób spędzania czasu wolnego po szkole), hipoteza zerowa, zakładająca brak wpływu, może zostać odrzucona w przypadku sąsiedztwa ($p = 0,00$) oraz sposobu spędzania czasu po szkole ($p = 0,01$).

Istnieje także istotna statystycznie zależność pomiędzy zaangażowaniem w życie szkoły a aktywnością uczniów w środowisku. Dla tej zależności należy odrzucić hipotezę zerową o braku wpływu z prawdopodobieństwem $p = 0,00$, co oznacza 0% szans na przypadkowość otrzymanych wyników. Identyfikacja tej zależności pozwala więc stwierdzić, że uczniowie, którzy lubią szkołę, chętnie angażują się w obowiązki klasowe i szkolne, a to zaangażowanie ma istotny wpływ na ich aktywność w środowisku. Jest to interesujący wstęp do dalszych badań i eksploracji jakościowej.

Odrzucić hipotezę zerową możemy także w pytaniu czwartym. Opinia uczniów o tym, że wiedza szkolna jest nieprzydatna w życiu, wpływa istotnie na przeświadczenie, że w życiu mogą być kimkolwiek chcą ($p = 0,00$).

Podsumowanie

Przeprowadzone badania wykazały, że w opinii uczniów ich kontekst społeczny nie jest ważny w szkole. Sąsiedztwo i instytucje, w których uczniowie spędzają czas po szkole, są najmniej ważnymi osiami spośród wyodrębnionych (odpowiednio 81 i 80% uczniów udzieliło takiej odpowiedzi). Wskazane osie są obszarami wymagającymi dalszej eksploracji i identyfikacji zmiennych,

których włączenie do procesu nauczania w szkole może wzmocnić uczniów i ich uczenie się. Obiecującym polem analizy jest także identyfikacja korelacji pomiędzy lubieniem szkoły i skłonnością do angażowania w życie klasy i szkoły. Uzyskane wyniki w sposób bardzo wyraźny przedstawiają związek między lubieniem szkoły a zaangażowaniem uczniów w życie klasy i szkoły oraz ich aktywnością w środowisku. Można więc powiedzieć, że istnieje cała grupa powiązań, dla których osią wspólną jest fakt lubienia szkoły. Wciąż otwarte i budzące wiele wątpliwości pozostaje pytanie o to, co sprawia, że uczniowie lubią szkołę, dobrze się w niej odnajdują, czują się włączeni i upodmiotowieni. Uzyskane wyniki pozwalają sądzić, że obrany kierunek badań jest słuszny, ale wymaga dalszej eksploracji jakościowej.

Bibliografia

1. Bruner J.S., (1973), *Beyond the Information Given: Studies in the Psychology of Knowing*, W.W. Norton, Incorporated, New York.
2. Czarnecki P., (2012), *Pedagogika społeczna. Podstawowe pojęcia i definicje*, „Międzynarodowe Studia Humanistyczne. Społeczeństwo i Edukacja” nr 1, s. 389-414.
3. Czub M., (2014), *Diagnoza funkcjonowania społeczno-emocjonalnego dziecka w wieku od 1,5 do 5,5 lat*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
4. Filipiak E., (2011), *Z Wygotskim i Brunerem w tle. Słownik pojęć kluczowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
5. Male T., Palaiologou I., (2013), *Pedagogical Leadership in the 21st Century: Evidence from the Field*, „Educational Management Administration & Leadership” vol. 43, iss. 2, s. 214-231.
6. OECD, (2018), *The Future of Education and Skills, Education 2030*.
7. Schaffer H.R., (2005), *Psychologia dziecka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
8. Tylor Ch., (2012), *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
9. Wiatr M., (2015), *Kategoria „środowisko” w badaniach nad rodziną w polskiej pedagogice społecznej – tradycja i nowe kierunki*, „Pedagogika Społeczna. Studia i Artykuły” nr 2 (56), s. 101-110.